

Arnhem, vrijdag 18 september 2009

“Einde aan straffeloosheid”

Panelgesprek

onder leiding van prof. Thea Hilhorst,
hoogleraar Humanitaire hulpverlening en wederopbouw Universiteit Wageningen,
Generaal-majoor Ton van Loon, voormalig commandant ISAF-troepen Zuid- Afganistan
mr. Geert Corstens, President van de Hoge Raad der Nederlanden,
Eduard Nazarski, directeur Amnesty International Nederland
Annick van Lookeren Campagne, beleidsadviseur Oxfam Novib
(op foto van links naar rechts)

“Is het Internationaal Strafhof inderdaad het laatste redmiddel, als het nationale rechtssysteem niet werkt, vanwege onwil of vanwege onkunde? Het is daarom fijn dat de heer Corstens een korte inleiding wil houden om aan te geven hoe Nederland daar invulling aan geeft”, aldus Thea Hilhorst. *(De volledige tekst hiervan is als afzonderlijk document via de site te raadplegen.)*

De heer Corstens sluit af met: “De internationale gemeenschap is al een eind op gang met de opsporing, vervolging en berechting van de pleegers van internationale misdrijven. Natuurlijk, er valt nog veel te verbeteren. Maar juist de snelle ontwikkelingen in het verleden maken dat ik met groot vertrouwen en optimisme kijk naar de toekomst; een toekomst waarin weer nieuwe stappen zullen worden gezet, zodat het uiteindelijke doel: een einde aan de straffeloosheid, steeds dichterbij komt.”

Thea Hilhorst geeft daarop generaal-majoor Van Loon het woord. Die zegt in reactie op het betoog van de heer Corstens dat de situatie waarin militairen vandaag de dag moeten opereren heel ingewikkeld is geworden. “Ik kan refereren aan mijn beide grote uitzendingen. Tien jaar geleden waren mijn Gele Ridders net in Kosovo aangekomen en gaven wij steun aan vijf teams van het International Crime Tribunal for Yugoslavia om bewijzen te verzamelen van misdrijven. Ik heb baby’s gezien waarvan de hoofden letterlijk waren afgehakt. Dat is een deel van de taak van militairen geworden. Toen we terugkwamen stond in het evaluatieverslag van Defensie dat wij de facto het militaire gezag hadden uitgeoefend. Hadden we dat dan, en zo ja wat betekende dat dan? Ik heb daarover een tijd geleden gepubliceerd.

In 2006-2007 was ik commandant van alle NAVO-troepen in het Zuiden van Afghanistan. Daar is Uruzgan een klein stukje van. Er zijn Nederlanders, Canadezen, Amerikanen, Polen, Denen, een hele grote coalitie, die probeert een einde te maken aan de rechteloosheid. Die heeft overigens in Afghanistan heel veel gezichten en gedaanten, waarbij je meteen kunt denken aan vrouwenrechten, maar ook aan de beruchte war-lords die op een onbeschofte wijze stelen van hun eigen volk, een regering die extreem corrupt is en een politie die eigenlijk pas aan het ontstaan is. In die wereld moeten onze soldaten proberen voortdurend een balans te vinden tussen vechten en bouwen. De ene dag zijn ze aan het helpen met het opbouwen van het bestuur, van basale levensbehoeften, eenvoudige bronnen en kleine schooltjes. De andere dag liggen ze genadeloos onder vuur en moeten ze voor hun leven vechten. Dat is een hele lastige situatie. Toen de eerste lichter naar Uruzgan vertrok stond er in een Nederlandse krant een cartoon, met daarop een eenzame soldaat met op zijn schouder een Nederlands vlaggetje, met achter hem de TV-camera's, de politiek en niet te vergeten advocaten, die allemaal over zijn rug meekijken hoe hij het nu doet. Verantwoording afleggen is in deze ingewikkelde wereld uitermate belangrijk en essentieel, zonder dat kun je een dergelijke grote verantwoordelijkheid niet dragen, maar degenen die deze verantwoording in ontvangst moeten nemen, moeten dat wel kunnen plaatsen in de context waarin die jongelui moeten optreden."

Vraag Thea Hilhorst: "Betekent de aanwezigheid van een Internationaal Strafhof (ICC) ook dat de militairen in hun achterhoofd houden dat ze moeten oppassen, vormt het een extra dreiging?" Van Loon: "Op het moment dat je het bestaan van recht als een bedreiging gaat zien, dan word je deel van het probleem. Ik durf met een gerust hart te stellen dat dit voor de Nederlandse militairen niet geldt. Nederland heeft een uitstekend systeem om zijn eigen militairen onder controle te houden en ter verantwoording te roepen wanneer dat nodig is. En dan speelt het Internationaal Strafhof natuurlijk verder geen rol."

N.a.v. een vraag vanuit de zaal: "Heeft het leger ook een rol richting Internationaal Strafhof? Heeft u een formele rol bij het verzamelen van bewijsvoering en om bepaalde zaken te documenteren?" Van Loon: "Of we dat in formele zin hebben weet ik niet, maar als je kennis neemt van een ernstig misdrijf zoals we dat in Kosovo heel pregnant van dichtbij konden zien, dat is het geen optie om de andere kant uit te kijken. We moeten er in de wereld van vandaag met zijn allen de schouders onder zetten. Militairen zijn vaak als eerste aanwezig en het kan dus niet zo zijn dat ze dan niet proberen gegevens te verzamelen die straks misschien nodig zijn. In Kosovo was dat duidelijk, in Afghanistan heeft dat minder gespeeld, daar waren wij ook veel later. Daar is de oorlog met de Taliban in feite in 2001 beëindigd; wij doen pas sinds 2006 mee. In Kosovo waren we meteen. Daar kwamen we in politiebureaus en daar lagen dossiers. Het leek ons wel handig die te bewaren, dus die hebben we zeker gesteld."

Vraag Thea Hilhorst aan Eduard Nazarksi: "Misschien kunt u iets zeggen over het Internationaal Strafhof vanuit uw perspectief?" Eduard Nazarksi: "Bij Amnesty denken velen in eerste instantie aan mensen die onterecht gevangen zitten omdat ze hun mensenrechten wilden uitoefenen. Amnesty, andere organisaties en heel veel burgers doen dan een beroep op 'n regering of 'n overheid om die mensen vrij te laten. Toch heeft Amnesty ook ingezien en ervoor geijverd dat er zoiets als een Internationaal Strafhof moest komen. We waren dan ook blij met de totstandkoming van het Statuut van Rome, dat een snelle start van het Strafhof mogelijk maakte. Het is niet genoeg om alleen op te roepen om te respecteren dat men-

sen hun mensenrechten kunnen uitoefenen, maar voor rechtvaardigheid en ook uit zorg is het belangrijk dat daders en plegers van verschrikkelijke wreedheden worden berecht en als ze schuldig zijn ook veroordeeld worden. Het is een belangrijk sluitstuk in het internationaal rechtelijke kader dat sinds 1948, de universele verklaring van de rechten van de mens is ontwikkeld. We zijn blij met de totstandkoming van het Internationaal Strafhof en ook blij met wat er tot nu toe gebeurd is.

Ik wil één dilemma en één vraag aan u voorleggen. Moet je nu altijd tot vervolging overgaan als dat ook een hinderpaal kan zijn voor rebellen om zich over te geven of tot vrede te komen?

Ik ben het eens met de door president Song geciteerde Minister van Buitenlandse Zaken Maxime Verhagen, die zegt dat je dit niet als of-of moet zien. Vrede en gerechtigheid moet je samen opbouwen en hand in hand laten gaan. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat het heel belangrijk is voor de slachtoffers van wreedheden dat er een vorm van berechting is van mensen die de misdaden hebben begaan. Dat hoeft niet altijd berechting van al die mensen te betekenen, maar wel van degenen die de verantwoordelijkheid ervoor hebben. Voor het rechtsgevoel van mensen en ook om later in het reine te komen is dat heel erg belangrijk.

Een tweede punt is dat er tot nu toe heel weinig aandacht is besteed aan enige vorm van compensatie voor slachtoffers. Er zijn wel wat onderzoeken geweest, maar vaak wordt in conflictsituaties bijvoorbeeld grond afgenomen, zijn bezittingen verdwenen, vernietigd, weg. Om weer een bestaan op te kunnen bouwen is het voor mensen belangrijk dat er iets van compensatie wordt geboden en dat is tot nu toe denk ik een onderbelicht element in de activiteiten van het Internationaal Strafhof.”

Vervolgens geeft Thea Hilhorst Annick van Lookeren Campagne de gelegenheid iets te zeggen namens Oxfam NOVIB. “Oxfam heeft vele humanitaire programma’s in veel conflict- en post-conflictlanden en we hebben daar te maken met zowel slachtoffers van mensenrechtenschenders als mensenrechtenschenders zelf. Soedan is een voorbeeld van het dilemma waar wij mee te maken hebben; na de aanklacht tegen Bashir zijn ongeveer vijftien internationale organisaties het land uitgezet, zijn ook veel lokale Soedanese organisaties uit Darfur gezet en dat heeft een enorme weerslag gehad op de inwoners van Darfur. Deze mensen betalen wel een hele hoge prijs. Ik wil het Strafhof daarvan niet de schuld geven, er is maar één iemand verantwoordelijk voor, dat is natuurlijk Bashir. Maar dit zijn wel dilemma’s waar humanitaire organisaties en vooral slachtoffers veelvuldig mee te maken hebben.”

“Dit is wel een van de richtingen waarin wij de discussie vandaag moeten voeren,” aldus Hilhorst. “De Commissaris van de Koningin gaf in zijn openingstoespraak al aan dat we het vandaag hebben over een Einde aan Straffeloosheid in het kader van het realiseren van een meer vreedzame wereld, waarin fundamentele rechten van mensen worden gerespecteerd. Daar gaan ook veel van de vragen over die ik in de pauze kreeg van mensen in de zaal. Wij accepteren dat het Strafhof een juridisch instrument is, dat heeft de heer Song ook heel duidelijk en overtuigend neergezet. Tegelijkertijd brengt het in zijn effecten allerlei politieke realiteiten teweeg. Als socioloog zou ik zegen, het Strafhof heeft ook een sociaal leven. In hoe het wordt geïnterpreteerd, hoe ermee om wordt gegaan en wat de effecten ervan zijn.

Verschillende vragen gaan over het beeld dat alle zaken die het Internationaal Strafhof heeft opgepakt in Afrika spelen. Is het een Westers Strafhof, dat Afrikaanse misdaden wil berech-

ten? Ik leg dit graag aan de heer Nazarski voor, want Amnesty verwierf zijn legitimiteit altijd door met drie gevangenen tegelijk te werken, een uit het Oostblok, een uit het Westen en een uit het Zuiden. Wat doet het feit dat het Strafhof zich al dan niet toevallig in Afrika concentreert voor de legitimiteit van het Strafhof?”

Nazarski: “Er is op dit punt inderdaad veel kritiek en in het Engels is sprake van een “European court for African crimes”. Amnesty International heeft een traditie om altijd naar strikte neutraliteit en onafhankelijkheid te streven. Dat lukt in alle eerlijkheid niet altijd, vooral de laatste tijd rond Israel en Gaza, waar we veel kritiek krijgen, van verschillende kanten, dus dat is toch weer neutraal. In onze campagnes voor individuele gevangenen konden we verschillende landen eruit pikken, ook omdat er zo overvloedig veel casuïstiek was waar je iets mee kon.

Het ICC zit denk ik niet in die positie om op de wereldkaart te kijken om er een balans in te zoeken. Kijkend naar Afrika, de misdrijven en waar staten te kort schieten, dan is het toch onomstotelijk zo dat een aantal van de totalitaire en internationaal rechtelijke crisissituaties zich in dat continent afspelen, waarbij ook van Afrikaanse zijde toch zeker dertig landen partij zijn bij het verdrag, dus daar ook een ander belang bij hebben. Ik ken de kritiek en weet dat Afrikaanse landen dat in diplomatieke kringen aankaarten dat er alleen naar Afrika wordt gekeken, tegelijk is dat geen excuus om dan maar niet meer naar Soedan of Congo te kijken. Het is belangrijk om duidelijk te maken waarom het ICC in die situaties vervolging overweegt of daartoe overgaat.”

Corstens: “De keerzijde van het vervolgen van Afrikaanse misdadigers is ook het beschermen van de Afrikaanse bevolking. De stelling het is een hof van het Westen tegen Afrika lijkt me dus niet juist, want het is juist een erkenning van het leed dat de slachtoffers in Afrika lijden of hebben geleden. Verder is bij het Joegoslavië Tribunaal na de aanvankelijke vervolging van veel Serviërs en later ook Kroaten en Bosniërs ook geprobeerd een evenwicht te bereiken. In sommige gebieden in Zuid-Oost Azië zoals Cambodja heeft men gekozen voor een ander model met een plaatselijk tribunaal, deels samengesteld uit mensen uit Cambodja, deels uit andere landen. Het ICC zal zich daar vervolgens ook niet meer mee bezig houden. Als elders een behoorlijke vervolging en berechting is laat men dat aan anderen over.”

Hilhorst: “We moeten dat dus heel anders zien, juist als een teken van solidariteit met het Afrikaanse slachtoffer. In relatie hiermee ontving ik ook een vraag over Oeganda. Dat is een heel interessante kwestie, daar is begrijp ik een vervolging in voorbereiding en de vraag is: hindert het niet het vredesproces wanneer zo’n strafzaak in de lucht hangt? En daarnaast, de overheid van Oeganda heeft zelf ook misdaden gepleegd, blijft buiten schot, dat is eigenlijk niet eerlijk. En houdt het ook niet de interne verzoening tegen wanneer je de zaak met het Internationaal Strafhof buiten het eigen land brengt? Oxfam NOVIB heeft natuurlijk ook veel partners in landen als Oeganda, is bekend hoe zij aankijken tegen deze kwestie?”

Van Lookeren Campagne: “Wij hebben inderdaad diverse partners in Noord-Oeganda, humanitaire partners en partners die zich bezig houden met vrede en veiligheid, ik moet eerlijk zeggen dat ik niet weet hoe zij daar tegenover staan, ik weet dat het een groot probleem is, maar ik weet niet of het een minderheid of een meerderheid van de bevolking is die vervolging van Kony gevaarlijk vindt voor hun eigen veiligheid, omdat de man nu helemaal een schietschijf is geworden.

Zelf denk ik dat het ICC een puur juridische weg moet volgen. Als zij moeten gaan luisteren naar al die politieke actoren, dan kun je als hof niet meer werkzaam zijn. Het is eigenlijk een beetje vreemd dat ik vanuit een humanitaire organisatie dit zeg, maar ik zie de dilemma's en verwacht dat het hof de puur juridische route moet nemen om de daders te vervolgen, omdat je als hof niet geloofwaardig meer bent als je je laat leiden door politieke invloed."

Hilhorst: "In hoeverre mag je verwachten van lokale actoren dat ze meewerken aan het Strafhof? In Soedan zijn een aantal ngo's het land uitgezet omdat ze contact hadden met het Strafhof om informatie door te spelen, bewijsvoering door te geven. Hoe ziet u dat?" Van Lookeren Campagne: "Dat is een erg moeilijk probleem; humanitaire organisaties kunnen alleen maar functioneren in conflictgebieden, als ze gezien worden door de overheid en door rebellengroepen als onpartijdig. Oxfam heeft voorheen campagne gevoerd voor het hof omdat wij vinden dat ernstige mensenrechtenschenders berecht moeten worden, maar in Soedan hebben wij daar niet hardop voor gepleit, omdat wij anders daar niet kunnen werken. Dus in Darfur zal Oxfam zoveel mogelijk afstand nemen van het ICC. Dat doen we eigenlijk overal. Zo houden we in Afghanistan als humanitaire organisatie afstand van militaire actoren."

Hilhorst: "Dus u wilt als neutraal en onpartijdig gezien worden. Dat betekent dus ook dat u niet mee kunt werken aan het vergaren van informatie en bewijzen." Van Lookeren Campagne: "Dat is per land afhankelijk, in Darfur is dat onmogelijk, daar kunnen we niet gezien worden als bondgenoot van het ICC, maar we zitten er niet meer. Maar ik zou me kunnen voorstellen dat een situatie als in Congo, die veel chaotischer is, het voor ons wat makkelijker maakt. In Soedan lopen internationale organisaties al jaren op eieren; er is een sterke repressieve overheid, alles is gecontroleerd, er is een sterk defensieapparaat, een sterke geheime dienst. Congo is vrij chaotisch, een hele zwakke staat, ondoenlijk te begrijpen de dynamiek die zich daar afspeelt."

Van Loon: "In Nederland zetten wij nu heel sterk in op Comprehensive Approach. Dat geldt hier ook. Als je alleen maar naar 'recht' kijkt, of alleen naar 'humanitaire hulp', dan kom je er niet. Je zult moeten acteren op al die gebieden. En als de regering in Soedan 'recht' verbiedt, dan moeten we zorgen dat die situatie verandert. In Afghanistan geldt min of meer hetzelfde. Je kunt niet voortdurend blijven handhaven, terwijl we alleen maar de Taliban bestrijden. Als je niet iets doet aan de rechteloosheid, dan ben je in principe mensen die zich wel aan de regels houden aan het bestraffen. Dat is dodelijk voor alle processen. We moeten daarin meer samen optrekken. We moeten als militairen kijken wat doen jullie nou, wat denk je te kunnen bereiken, en hoe kunnen jullie militairen inzetten om dat mogelijk te maken. Want ik denk dat wij met soldaten het probleem in Soedan kunnen oplossen. Ik hoor dat ze in Soedan wel een stevig leger hebben, maar"

Hilhorst: "Interessant, u zegt met alle respect een Internationaal Strafhof, maar daarnaast is het enorm belangrijk om te blijven investeren en meer te investeren in lokale rechtssystemen, opdat er in Afghanistan en in Afrika zelf een rechtssysteem functioneert." Van Loon: "In Afghanistan bestaat een rechtssysteem, dat heet de *sharia* en wel een zeer extreme vorm. Waar het om gaat is dat we met zijn allen een marge aangeven waarin je recht kunt doen gelden. Ik wil niet zeggen dat we Westerse waarden en normen moeten opleggen, dat moeten we niet willen, maar er zijn grenzen. Als het Internationaal Strafhof die vaststelt dan moeten we met zijn allen, via het bestuur, militairen, ontwikkelingshulp proberen die voorwaarden te

scheppen. Als je alleen maar vindt dat je die criminelen moet aanpakken en wacht tot ze de grens overgaan en ze dan arresteert, dan kun je die mensen niet helpen. Als je alleen maar militairen stuurt die met de Taliban gaan vechten, dan help je de mensen daarmee evenmin. En als je alleen maar humanitaire hulp biedt dan help je de mensen ook niet op lange termijn.”

Van Lookeren Campagne: “In Afghanistan proberen ze toch echt wel het hele juridische systeem te herstellen. Daarbij is Nederland een van de grote donoren. Maar je kunt natuurlijk niet verwachten dat humanitaire organisaties op jacht gaan naar oorlogsmisdadigers, of informatie her en der geven. Het is wel zo dat Oxfam NOVIB allerlei mensenrechtenorganisaties steunt in Afghanistan zodat mensenrechtenschendingen gedocumenteerd kunnen worden voor toekomstige aanklachten. Afghanistan is volgens mij driekwart oncontroleerbaar. Er zijn bijna geen internationale ngo’s meer aanwezig, het is te gevaarlijk.”

Van Loon: ‘Ik heb niet de bedoeling gehad kritiek te suggereren op het werk van ngo’s, mocht ik dat gesuggereerd hebben. Wat ik probeer te zeggen is dat als je wat wilt bereiken - en ik denk dat Afrika nog gecompliceerder is dan Afghanistan - dan zul je dat op al die sporen tegelijkertijd moeten doen. Als je het rechtssysteem in Afghanistan wilt aanpakken moet je dat combineren met trainingen. En als je de heroïnehandel en papaverteelt wilt uitbannen, dan moet je boeren compenseren. We moeten als militairen terug naar die katalysatorrol, met de inzet van militairen is het niet klaar, ik ken humanitaire organisaties een zeker zo belangrijke rol toe. In Afrika zetten we teveel alleen humanitaire hulp in, in Afghanistan teveel militaire; die twee domeinen moeten veel meer gecoördineerd worden in een landelijke, misschien wel internationale aanpak. En ik vind dat het recht dat we met zijn allen als minimumnorm hebben neergezet de leidende factor moet zijn.” Hilhorst: “Dat is een belangrijk punt, militairen zijn geen tovermiddel, maar Internationale Strafhoven ook niet.”

Vervolgens geeft Thea Hilhorst de Britse Ambassadeur Paul Arkwright het woord, die sinds twee weken in functie is. “Het panel vond ik erg interessant. Het idee dat het ICC een Westers hof is voor Afrikaanse misdaden is mij bekend. Belangrijk is het feit dat tenminste drie van de vier Afrikaanse zaken door die landen zelf bij het hof zijn aangedragen. Het Afrikaanse leiderschap moet rekenschap afleggen aan de bevolking en het ICC beschermt die bevolking tegen dictatoriale, autocratische leiders.

In Afghanistan ben ik niet geweest, maar ik ken de vraagstukken uit de tijd dat ik bij de NAVO in Brussel was gestationeerd. De Comprehensive Approach is een door de Britse militairen veel gebruikte term; we kunnen niet volstaan met humanitaire hulp, of met een militaire oplossing. We hebben meerdere verschillende disciplines nodig. Ngo’s kunnen in Afghanistan alleen werken als er een veilige ruimte voor hen is gecreëerd. En daar komen de militairen in beeld. Dat is wat Britse militairen daar doen, opdat ontwikkelingswerk en humanitaire werkers daar hun werk kunnen doen. Maar het is uitermate moeilijk. Er zijn dan ook al veel Britse en veel Nederlandse soldaten omgekomen. Maar het werk moet gedaan om de humanitaire organisaties en de bevolking de nodige veiligheid te kunnen bieden.

Het is overigens prachtig dat we over de Bridge to the Future praten in Arnhem. Over twee dagen zal ik in Oosterbeek op de begraafplaats zijn, met mijn militaire attaché Jerry Heal. En ik zal mijn kinderen van acht en tien jaar oud meenemen. Het is erg belangrijk dat jonge

mensen de opofferingen van Britse soldaten en van anderen in de oorlog beseffen. Mijn kinderen zullen samen met Nederlandse kinderen bloemen leggen.

Ik dank de organisatoren van deze mooie Conferentie. Wat ik nog miste in de presentaties, naast het rechtssysteem, de wereld van de ngo's, de noodzaak van militairen, is de aandacht voor de mens. We moeten focussen op mensen, naast de kaders en de instituties. Het is onmogelijk oplossingen te vinden die niet tot stand komen door menselijk handelen. Kijk naar de val van de muur; ik was toen in Berlijn. De mensen namen toen het heft in handen. Dank voor uw aandacht."

Vraag uit de zaal: "Generaal Van Loon en de ambassadeur benadrukken het cruciale belang van ontwikkelingsorganisaties in Afghanistan, maar we kunnen daar op dit moment niet werken omdat het niet veilig genoeg is en ook omdat de militairen het ontwikkelingswerk overnemen. Maar de bevolking kan geen onderscheid maken tussen de hulp en de militaire kant. Mijn vraag is hoe ziet u de samenwerking?"

Van Loon: "Voor ons kunnen militairen en ontwikkelingswerk samengaan, hoewel het niet ons doel is. We moeten zaken niet te ingewikkeld maken. Waar ik van mening verschil is dat u er niet zou kunnen zijn als wij er zijn. Zeker in Afghanistan."

Van Lookeren Campagne: "Afghanistan is voor veel internationale organisaties niet veilig genoeg. Maar we werken samen met een groot aantal Afghaanse organisaties. Zij hebben de middelen om het land in te gaan en hulp te verlenen. Zij kunnen omgaan en onderhandelen met war-lords e.d. omdat zij er geboren zijn. Het is dus niet zo dat wij niets doen. Als humanitaire organisatie zeggen wij echter militaire en humanitaire organisaties alleen als er geen andere keus is. Militairen zijn in mijn ogen overigens niet in staat om ontwikkelingshulp te geven, net zoals ik mijzelf niet kan beschermen met een geweer. We moeten niet de wereld op zijn kop zetten. Militairen moeten doen waar zij goed in zijn en dat is bescherming bieden aan het volk van Afghanistan. De mensen beschermen tegen aanvallen van de Taliban en andere gewapende groepen. Ontwikkelingsorganisaties doen hun werk."

Hilhorst: "U verschilt hier van mening of bent het misschien wel meer met elkaar eens dan u denkt." Van Loon: "Ik ben het hier voor een heel groot gedeelte mee eens. Militairen moeten geen ontwikkelingswerk doen. Maar we moeten wel faciliteren. Wat we nu in Afghanistan doen is een noodoplossing die we zo snel mogelijk, zodra er iets meer veiligheid is, moeten beëindigen."

Vraag uit de zaal: "We horen al een hele tijd een wanhopige discussie, die de wanhopige situatie in Afrika en Afghanistan weergeeft. Ik wou met iets anders komen, maar misschien is dit net zo wanhopig: langzaam maar zeker werken aan een mentaliteitsverandering, en dan denk ik aan wat de heer Corstens heeft gezegd, utopie, een mentaliteitsverandering waarbij je meer leert kijken naar jezelf, waarbij je kritisch naar je zelf en naar onze samenleving kijkt, en vanuit die houding andere mensen, andere volken te benaderen. Jezelf kwetsbaar durven opstellen, beseffen dat je niet de wetenschap in pacht hebt." Hilhorst: "We gaan deze gedachte even vasthouden."

Vraag uit de zaal: "Dank voor de interessante les, in wat recht is en wat orde brengt. Ik ken dat, sta voor de klas en ook leerlingen hebben behoefte aan regels. Wanneer ze weten dat ze

niet gestraft zullen worden, wordt het een chaos. Ik ben ook Islam-wetenschapper en viel ik een beetje over de opmerking van de generaal over de sharia in Afghanistan. Alsof dat gelijk staat aan straffeloosheid. Dat bedoelt u misschien helemaal niet zo, maar dat proef ik vaak wel in de samenleving, terwijl ik denk recht en regels, dat werkt op het moment dat de mensen dat opvatten - dat is bij de leerlingen ook zo - als rechtvaardig. Sharia is het Arabische woord voor wet, dus dat staat juist gelijk aan rechtvaardigheid. Hooguit een paar procent daarvan is de lijfstraffen, waarmee wij het associëren. Maar er zijn in de islamitische traditie heel veel dynamische middelen voorhanden om het recht op dit moment steeds meer rechtvaardig te maken.”

Vraag uit de zaal: “Naar mijn mening staat sharia niet gelijk aan recht in onze opvatting gezien de duidelijke excessen die in de sharia zijn toegestaan en wij niet kennen. In hoeverre zijn de activiteiten van de ICC effectief op lokaal niveau wanneer dat juridisch framework niet lokaal geaccepteerd wordt. Het moet niet gezien worden als een westerse organisatie tegen bepaalde culturen.”

Hilhorst: “We gaan in het panel door op deze vragen. Hoe zit het met de compatibiliteit tussen verschillende rechtsnormen en –waarden, als het internationaal recht gezien wordt als één zo’n stelsel?”

Corstens: “In het internationaal recht zijn in de loop der tijd belangrijke stappen gezet, onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog, een aantal oorlogsmisdrijven, misdrijven tegen de menselijkheid, genocide. Dat is niet een kwestie van een paar landen geweest, maar die normen zijn in VN-verband, dus wereldwijd tot stand gekomen. Die zijn geleidelijk aan ook in nationale rechtssystemen vertaald, en voor een deel ook zo dat ze op internationaal niveau gehandhaafd kunnen worden. Denk aan het Joegoslavië Tribunaal, Neurenberg en Tokyo. Dat betreft dus niet hele fijnzinnige, gedetailleerde normen; het zijn basisnormen, waarvan ik aanneem dat ze ook in de strengislamitische landen worden gehanteerd, althans als uitgangspunt worden genomen. Het gaat om zaken als massale verkrachting, om het treffen van burgerdoelen in een oorlog, kindsoldaten inschakelen, ik ga er niet vanuit dat die waarden, die de menselijke integriteit raken, elders ontkend worden. Het gaat niet om allerlei fijnzinnige zaken die wij in onze westerse wereld kennen zoals Arbo-normen, voedselveiligheid enz. Die kunnen we best tot object van onderhandeling maken. Het gaat hier om de meest fundamentele waarden, die direct samenhangen met de menselijke waardigheid, die zijn ononderhandelbaar. En die worden naar mijn gevoel ook niet door de sharia bestreden.”

Nazarski: “Ik ben het daar helemaal mee eens. We hebben gesproken over de universele verklaring van de rechten van de mens die in 1948 tot stand is gekomen. Het woord universeel drukt uit dat de waarden die daarin beschreven zijn vast staan. De opstellers waren mensen uit de hele wereld en die gingen ervan uit dat die waarden ook voor de hele wereld zouden gelden. Verdragen die later op basis hiervan tot stand zijn gekomen zijn door heel veel verschillende staten ondertekend. Er is dus een internationaal kader voor rechten die de menselijke waardigheid betreffen. Waar het nu om gaat is dat, zoals president Song zei, de Koude Oorlog is geëindigd, maar helaas de wreedheid en de barbarij niet altijd en overal. Waar de menselijke wreedheid zo verschrikkelijk ontspoord, met de verschrikkelijke barbarij die dan soms in bepaalde regio’s losbarst, daar hou je vast aan de normen en waarden die je ooit met elkaar hebt afgesproken. Er kunnen wel verschillende wegen van implementatie zijn, maar de

waarden en de normen op zich, wat ook de lokale culturen of overtuigingen kunnen zijn, moet je niet ter discussie stellen.”

Van Loon: “Ik heb natuurlijk gesproken over de extreme Taliban. De manier waarop zij dat implementeren in hun land, waarbij de helft van de bevolking sowieso geen enkel recht heeft, dat staat niet in de sharia, dat is nooit de bedoeling geweest. Natuurlijk zijn er andere rechtssystemen dan het onze, prima, maar wij moeten wel bepaalde zaken een halt toe roepen, en daar is een Internationaal Strafhof belangrijk voor. Er wordt nu ook heel veel gebruik gemaakt van zogenaamd recht, om zogenaamd orde in de samenleving te brengen. De Taliban claimt dat zij meer recht hebben dan de rest, want zij brengen orde. Dat is waar, als je tot de goede helft behoort. Maar als je tot die andere helft behoort, dan word je van die orde niet vrolijk. Ik heb het dus niet zozeer over de sharia als zodanig, wij moeten niet onze waarden opleggen aan de Afghanen of de volken in Afrika, dat is onze opdracht niet. We moeten proberen de Afghanen te helpen van die cultuur die volstrekt op vechten gebaseerd is weg te komen en naar een cultuur te gaan die op samenleven gebaseerd is.”

Hilhorst: “De vraag over de zelfreflectie brengt ons ook op het terrein van de verzoening. Zoals ik al refereerde aan het openingswoord zijn recht, gerechtigheid belangrijk in zichzelf, maar zijn ook bedoeld om een bijdrage te leveren aan een meer vreedzame samenleving, waar rechten worden gerespecteerd in hun algemeenheid. Hoe verhoudt dat recht zich tot verzoening, tot het helen van samenlevingen, hoe kan recht helpen mensen dichterbij elkaar te brengen? Een van de vragen die mij is aangereikt is wat is eigenlijk de rol van verzoening en waarheidscommissies in relatie tot het Internationaal Strafhof.”

Van Lookeren Campagne: “Het Strafhof klaagt de grote vissen aan, de architecten van de schendingen die gepleegd zijn, de mensen die de genocide gepleegd hebben, mensen erop hebben gestuurd. Wat ook erg belangrijk is, en dat zie je in de Congo en zag je in Rwanda in ‘94-‘95, dat ontzettend veel vermoord wordt door de broer van de buurman, de kleine vissen. Die worden niet berecht door het Internationaal Strafhof. Toen ik in Rwanda werkte waren er op een gegeven moment 200.000 gevangenen, die allemaal beschuldigd werden van genocide. Omdat op te lossen, want na 10 jaar zaten ze er nog allemaal in, heeft de overheid categorieën ontworpen, grote vissen voor het Internationaal Strafhof, iets minder grote vissen het eigen rechtssysteem en vervolgens werd er besloten tot de ‘kachassa’ wat ik niet zozeer zie als een verzoeningmiddel omdat het gericht was op het legen van de gevangenen. Maar het is wel een manier om slachtoffers te laten zien dat er iets wordt gedaan met mensen die allerlei daden hebben gepleegd. Er is eenvoudig onvoldoende personeel om al die mensen te berechten, dus je hebt wel die lokale manieren nodig van rechtspreken en verzoening om die samenleving weer verder te krijgen.”

Nazarski: “Soms zijn er processen die genoemd worden verzoening of rechtspraak, om het Internationaal Strafhof daarmee maar buiten de deur te houden. In Soedan wordt een van de grootste boeven daar berecht en vervolgens toch weer minister van Humanitaire zaken, dus wat heeft zo’n eigen proces dan voor waarde gehad. We moeten wel kritisch blijven kijken wat er gebeurt. In Zimbabwe probeert Zwangirai ook te balanceren tussen verzoening en het aan de orde stellen van zaken, waar Mugabe natuurlijk helemaal geen zin in heeft. Hij wil natuurlijk niet dat de mensen die met hem die onderdrukking hebben gepleegd voor de rechter komen. We moeten dus kritisch kijken wat daar in nationale processen gebeurt, om te zorgen dat er voor de slachtoffers ook echt rechtvaardigheid komt.”

Van Lookeren Campagne: “We hebben het wereldwijd over 500.000 kindsoldaten. Die hebben onder invloed van drank, drugs e.d. vreselijke schendingen begaan. Als die oorlog afgelopen is, in Sierra Leone bijvoorbeeld, moeten die kinderen wel terug naar hun omgeving, terug naar hun dorpen. Dat kan niet zomaar, omdat ze natuurlijk ook niet meer geaccepteerd worden. Er is dus een soort verzoeningsproces nodig om die kindsoldaten die ingezet zijn weer terug te krijgen in hun gemeenschap. Dus je hebt altijd naast b.v. nationale rechtspraak ook andere processen nodig.”

Corstens: “We moeten de ene weg van de straffeloosheid dus zeker niet bewandelen en in ieder geval de architecten van misdaden aanpakken. Dat brengt me nog even bij het punt van de mentaliteitsverandering. Natuurlijk, ook dat soort middelen moeten worden ingezet, en wanneer mensen als Shura en Merima met zang en muziek die weg proberen te bewandelen moet dat toegejuicht worden. Dat is een van de wegen die we kunnen volgen, een fantastische weg denk ik, als je daarmee iets kunt bereiken. Maar ik vrees dat er ook andere wegen bewandeld moeten worden.”

Hilhorst: “Het verschil tussen de grote vis en de kleine vis. Ik heb zelf onderzoek gedaan in Rwanda en dan zie je de diepe triestheid bij mensen juist door wat de kleine vissen hebben gedaan. Ook in zo’n kachassa zie je de mensen toch weer weg komen, en zie je de slachtoffers nog een keer opnieuw slachtoffer worden. Die worden soms beschuldigd dat ze hun eigen leed over zichzelf hebben afgeroepen en komen dan in de beklagdenbank. Er is een vraag over de ernst van het misdrijf waarbij het Internationaal Strafhof zou moeten of mogen optreden. Is een drempelwaarde daarin niet altijd heel arbitrair?”

Corstens; “Naar mijn gevoel is de verdeling dat als nationale staten in staat en bereid zijn om daadwerkelijk vervolging in te stellen dan moet dat op nationaal niveau gebeuren. In Nederland hebben we wat dat betreft een flinke inhaalslag gemaakt. We hebben in 2003 de Wet Internationale Misdrijven ingevoerd. Wij als Nederland zijn competent om oorlogsmisdrijven, misdrijven tegen de menselijkheid, genocide, foltering hier te vervolgen als zich hier iemand bevindt die zich aan dergelijke ernstige delicten heeft schuldig gemaakt. Niet alle landen willen zich met dit soort zaken over de hele wereld bezig houden. We hebben gezien dat ook België zich inmiddels iets beperkter opstelt. In die gevallen wanneer er geen nationale staat is die zich het aantrekt gaan we naar het ICC toe. De mooiste verdeling lijkt mij dan ook dat binnen de groep zeer ernstige misdrijven de meest ernstige door het ICC berecht worden.”

Nazarski: “Het kan ook zo zijn dat uit praktische overwegingen niet alle zaken worden vervolgd door het Internationaal Strafhof. Bijvoorbeeld inzake Rwanda en Congo is ervoor gekozen om de kindsoldaten geen onderdeel van de zaak te laten zijn, omdat er een hele hoge bewijslast nodig is, en als er dan al voldoende andere punten zijn om een overtreder op aan te klagen, dan moeten die punten het niet complexer maken. Ik vind het wel jammer dat de beschuldigingen van systematisch geweld tegen vrouwen en ‘straffeloze’ verkrachtingen door milities niet in de aanklacht terecht zijn gekomen.”

Hilhorst: “We gaan afsluiten met een laatste opmerking van de panelleden en een reactie van president Song. Zelf heb ik het een bijzonder interessante discussie gevonden. Ik heb nog een vraag uit de zaal voor me liggen: Hoe houden we de kwesties van oorlog en straffeloos-

heid in de publieke spotlights, in de media. Dat brengt mij bij het punt dat een Strafhof ook behoorlijk wat technische kanten heeft. Het kan niet succesvol zijn zonder dat we dat met elkaar in de samenleving betekenis geven. Door het verspreiden van fundamentele mensenrechten over de wereld en het bescherming bieden aan de slachtoffers.”

Van Loon: “Ik denk dat de discussie op zich gewoon goed is geweest. De media volgen de waan van de dag. Het is goed de mensen die het de moeite waard vinden erover te praten daartoe de gelegenheid te bieden. De jongelui die hier op de brug gevochten hebben, de jongelui die nu in Afghanistan vechten en hun beste beentje voorzetten, hun uiterste best doen, die verdienen het ook dat een generaal hier gaat zitten en discussieert over en hoe moet het dan nu verder. Ik vind dat een belangrijke constatering.”

Corstens: “Ik zou willen herhalen dat het erom gaat meer gerechtigheid in de wereld te brengen, meer rechtvaardigheid, alle wegen die daartoe kunnen leiden moeten worden nagelopen, ICC kan een belangrijke factor zijn, evenals de nationale strafrechtspleging, maar ik wil waarschuwen dat we niet moeten denken nu is er een ICC dus wij kunnen rustig achterover leunen. Dat is niet de bedoeling, ook niet van het statuut van Rome. Nationale rechtsplegingen moeten zich dit probleem aantrekken en alle andere wegen moeten ook bewandeld worden, zoals die van andere sprekers hier”

Nazarski: “Dames en heren, daar sluit ik me bij aan, niet achterover leunen. Teken de petitie tegen het geweld tegen vrouwen in Congo achterin de zaal bij de stand van Amnesty. U helpt ons enorm door die petitie te steunen en dat helpt ons weer om dat onrecht dat daar dagelijks plaatsvindt aan de orde te stellen bij de machthebbers in Congo.”

Van Lookeren Campagne: “Ik hoop dat binnen nu en twee jaar alle VN-lidstaten het statuut met het ICC geratificeerd zullen hebben. De rol van het ICC staat of valt met de steun van de lidstaten.”

Reactie president Song: “Ik heb mijn best gedaan de discussie te volgen, maar weet natuurlijk niet zeker of ik het allemaal goed begrepen heb. Maar ik neem uiteraard graag ook deze gelegenheid te baat om nog enkele opmerkingen over het ICC te maken.

Allereerst dit: het ICC vaardigde op 4 maart dit jaar een arrestatiebevel uit tegen Bashir. Dat deel van de wereld, niet alleen Bashir en zijn land, kwam met forse kritiek richting het ICC. Daarom bezocht ik bepaalde landen in Afrika, nam deel aan seminars, ontmoette presidenten, koningen en premiers van Afrikaanse landen. Hun gemeenschappelijke reactie was dat ze de beslissing van het hof respecteerden. Sommigen merkten op dat niemand boven de wet staat. Maar dat hoeft natuurlijk niet te betekenen dat ze zich tegenover anderen net zo zouden uitlaten. Enkelen maakten zich zorgen over het vredesproces. Maar naar mijn mening zal er geen duurzame vrede zijn zonder gerechtigheid. Je kunt misschien conflicterende partijen dwingen aan de onderhandelingstafel te komen en misschien zover krijgen dat ze een vredesovereenkomst tekenen. Maar een dergelijke overeenkomst zal erg fragiel zijn. De volgende dag zullen ze het naast zich neerleggen en de vijandelijkheden hervatten. Tenzij recht op de eerste plaats komt, zal er geen ware vrede zijn. Recht is de moeder van vrede.

Een journalist van een groot Afrikaans land confronteerde mij ook met de vraag waarom het ICC alleen in Afrika jaagt, waarom alleen die arme Afrikanen doelwit zijn. Ik antwoordde dat

het geen etnische kwestie is en wees op mijzelf, ik ben niet uit het westen. Wij hebben in het geheel niet gejaagd, het zijn uw landen zelf die de zaken naar het ICC hebben gebracht. We hebben er daarbij ook op gewezen dat de daden van regeringen zelf ook onderzocht kunnen worden en dat zij zo nodig niet uitgezonderd zullen worden van vervolging. De journalist suggereerde zelf dat wij de president aanklaagden om de olie in Soedan. Hij zag ons als een vertegenwoordiger van Europa dat hard olie nodig heeft. Dit is het niveau van hun kennis over en informatie van het ICC. Ik was behoorlijk gefrustreerd. Onwetendheid is de ergste vijand van het ICC. We moeten meer doen om het beeld en de perceptie van het ICC te verbeteren. Ik ben blij dat we daarvoor vandaag hier de gelegenheid hebben gehad.”